

MODERN DEVLET'İN ÇIPLAK SURETİ

The Bare Aspect of the Modern State

Abdurrahman SAYGILI*

ÖZET

Modern devlet dediğimiz yapıyı anlamak için, modern öncesi oluşumlara da bakmak gerekir. Böylece siyasal iktidarın bir bölümü olan modern devleti daha net anlayabiliriz. Her şeyden önce, modern devlet, siyasal iktidarın kurumsallaşmış halidir. Başka bir ifadeyle, modern devlet, siyasal iktidarın en ağır ve modern açılımıdır. Devletsiz toplumlardan ve kutsallaştırılmış siyasi iktidardan farklı olarak, kurumsallaşmış siyasal iktidarda, yasayı söyleyen de, onu uygulayan da farklı organlardır. Artık yasa-uygulama birliği ortadan kalkmıştır. Modern devlet, fiziksel, rasyonel ve hukuksal özelliklere sahiptir. Modern devletin omurgası, meşru şiddet tekelidir ve egemenlik ve sınırlarla birlikte devletin fiziksel yapısını meydana getirir. İdari merkezileşme anlamına gelen bürokrasiyle ise, devlet rasyonel bir nitelik kazanır.

---

* Dr., Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Öğretim Elemanı (kamusal@hotmail.com).

Meşruiyet kaynağının Tanrıdan koparılması ve tebaanın yerini yurttaşların alması, devletin hukuksal yapısını gösterir bizlere.

Anahatar Sözcükler: Modern devlet, Şiddet tekeli, Egemenlik, Sınır, Bürokrasi

ABSTRACT

It is necessary to examine the pre-modern forms to understand the structure called the “modern state” so that we can understand clearly the modern state as a part of political power. First of all, the modern state is an institutionalized form of political power. In other words, it is the most serious and modern development in political power. In institutionalized forms of political power, law-making and enforcement bodies are different organizations, unlike the stateless societies and the sanctified political power. Anyhow, the unity of law-making and enforcement has been destroyed. The modern state has substantial, rational and juridical characteristics. The spine of the modern state is the legitimate monopoly of violence. The legitimate monopoly of violence is a substantial structure of the state which is composed of sovereignty and boundary. Bureaucracy, which means administrative centralization, reaches a rational nature in the modern state. The juridical structure of the modern state demonstrates to us that the source of legitimacy does not belong to the god and that the citizen supersedes the “tebaa” (vassal).

Keywords: Modern state, Monopoly of violence, Sovereignty, Border, Bureaucracy

GİRİŞ

Modern devlet dediğimiz yapıyı anlamak için, modern dönemin yanında modern öncesi döneme de bakmak gerekir. Böylece, siyasal iktidarın bir bölümü olan modern devlet daha net anlaşılabilir. Her şeyden önce, modern devleti, siyasal iktidarın kurumsallaşmış hali olarak tespit etmek yanlış olmaz. Başka bir ifadeyle, modern devlet, siyasal iktidarın en ağır ve modern açılımıdır.

Modern devlet, siyasal iktidarın dönüşüm ekseninde kurumsallaşmış siyasal iktidara karşılık geldiği için, devletsiz toplumlardan ve kutsallaştırılmış siyasal iktidardan farklı olarak, yasayı söyleyenin de onu uygulayanın da farklı organlara tekabül ettiği bir yapılanma gösterir. Artık yasa-uygulama birliği ortadan kalkmıştır.

Yasa-uygulama birliğini ortadan kaldıran modern devlet yapılanması, fiziksel, rasyonel ve hukuksal özelliklere sahiptir. Modern devletin omurgası meşru şiddet tekelidir ve egemenlik ve sınırlarla birlikte devletin fiziksel yapısını meydana getirirler. Bununla birlikte, devlet, idari merkezileşme anlamına gelen bürokrasi sayesinde rasyonel bir nitelik kazanır. Meşruiyet kaynağının Tanrıdan koparılması ve tebaanın yerini yurttaşların almasıyla beraber devletin hukuksal yapısı ortaya çıkmış ve modern devletin resmi böylece tamamlanmış olur.

Bu makalenin başlığı, *modern devletin çıplak sureti* şeklinde tercih edilmiştir. Zira çıplak suret şeklindeki bir tamlamanın modern devleti anlamakta ve anlatmakta önemli bir işlevi bulunduğunu düşünüyorum.

Suret, sözlüklerde, dört farklı anlama gelecek şekilde kullanılır. Lakin bu anlamlardan özellikle ikisi, diğerleri yanında, modern devleti anlatmak açısından önemlidir. Suretin bir anlamı, *görünüşi* karşılarken, diğer anlamı *yol, tarzı* karşılar. Buradan hareketle, sözcüğün bu iki anlamı, modern devlete uyarlanabilir.

Görünüşi, modern devletin somutlaşmasını; diğer bir deyişle, fiziksel yapısını, yani onun şiddet tekeli, egemenliği ve sınırlarıyla karşımızda duruşunu ifade eder. Yine *görünüşi*, ikinci olarak, modern devletin tarzını ifade eder ki, bu da, modern devletin gündelik yaşamda davranış şekline karşılık gelir. Gündelik hayata müdahale de, bürokrasi ve hukukla vasıtasıyla olur.

İşte bu gerekçelerle, suret kelimesinin kullandım, ancak bununla yetinmedim ve onu daha belirgin kılmak için “çıplak” sıfatını ekledim. Böylece, modern devletin hem görünüşünün hem de tarzının, aslında dikkatle bakıldığında, ne kadar yalın olduğunu vurgulamak istedim.

I. Modern Devleti Anlama Çabaları: Toplumsal İktidarın Bir Biçimi Olarak Siyasal İktidar

Siyasal iktidarı, toplumsal iktidarın bir biçimi olarak tanımlamak yanlış olmaz. Zor kullanımını sürdürülebilir kılma amacıyla kullanılacak maddi ve örgütsel olanaklar üzerindeki kontrol anlamına gelen siyasal iktidar, ekonomik iktidar ve kuralcı iktidarın yanında toplumsal iktidarın üçüncü biçimini oluşturur.

Toplumsal iktidarın üçüncü biçimi olan siyasal iktidar, her alana yayılabilen ve hassas bir olgu olarak tarif edilmektedir.¹ Toplumsal iktidarın diğer biçimleriyle birlikte, “[...]hem daha geniş toplumsal gerçeklikler oluşturmak ve biçimlendirmek için, hem de çok daha kapsamlı ve uzun ömürlü topluluklar oluşturabilmek, biçimlendirmek ve korumak için vazgeçilmez bir ortamdır siyasal iktidar.”² Ancak şunun altını net çizmek gerekir ki, siyasal iktidar ile devlet özdeş değildir. Özellikle kurumsallaşmış siyasal iktidar devletten çok daha kapsamlı bir olgudur.³ Dolayısıyla modern devletten bahsedilirken bu noktanın akılda tutulması yararlı olur.

Siyasal iktidar ilişkisinin ikili unsurlar üzerine inşa edildiği genel olarak kabul görür. Ve bu ikili unsurlar, en basit toplum tipinden en karmaşık olanına kadar, bütün toplu tiplerinin mutlaka uymak zorunda oldukları unsurlardır. Bu unsurlar, kimi zaman otorite-güç, kimi zaman yasa-uygulama, bazen ilke-kullanım ve bazen de asa-kılıçtır.⁴ Ama bunlar arasında en revaçta olanı, yasa-uygulama ikiliğidir. Toplum tiplerini ayırt etmekte bu ikilik kullanılır. Söz konusu ayırt etme işlemine girişmeden önce, bütün toplum tiplerinde/siyasal iktidar tiplerinde ortak olan bazı özelliklere de değinelim.

---

¹ Gianfranco Poggi, **Devlet: Doğası, Gelişimi ve Geleceği**, çev. Aysun Babacan, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., İstanbul 2007, s. 4

² Poggi, Devlet: Doğası, Gelişimi ve Geleceği, s. 24.

³ Cemal Bali Akal, **İktidarın Üç Yüzü**, 3. Baskı, Dost Kitabevi Yay., Ankara 2005, s.325.

⁴ Cemal Bali Akal, **Yasa ve Kılıç**, Afa Yay., İstanbul 1991, s. 8.

Toplum tiplerine bakıldığında, tüm toplum tiplerinin uygulama güçlerini bir yasaya dayandırdıkları dikkati çeker. Yasaya dayanmayan hiçbir uygulama makbul değildir çünkü. Yasa, uygulamayı meşrulaştırmanın bir ön koşulu, hatta uygulamanın varlık sebebidir. Yine bütün toplum tiplerinde, kurban törenlerine rastlanmaktadır. Gerek gerçek gerek simgesel olsun, kurban etme edimi, toplumlar için vazgeçilmezdir. İlkel toplumlarda bu yamyamlık şeklinde gözlemlenirken,⁵ modern toplumlarda kurumsal ritüeller biçiminde var edilir. Kurban edilenler; çocuklar, hayvanlar veya nesnelere yahut toplumun genelinin ötekileştirdikleri olabilir.

Aşağıda toplum tiplerinin birbirlerinden ayrışması üç başlık altında incelenecektir. Ancak ayrıntılı bir incelemeye girişmeden önce, kısaca, bu ayrımı belirginleştirelim.

Toplumlar, yasa ile uygulamanın birbirinden kesin olarak ayrıldığı toplumlar ve yasa ile uygulamanın birleştiği toplumlar olarak ikili bir ayrıma tabi tutulabilir. Ve ilk ayrımdan hareketle bu toplumlar da ikiye ayrılabilir:

Yasa ile uygulamayı birbirinden ayıran toplumlar; yani, *devletsiz toplumlar* ve *siyasi iktidarın kutsallaştığı toplumlar*. Devletsiz toplumlarda, toplum içinde konumu farklılaşmış bir kişi veya grup bulunmaz. Aksine bu toplumlar kendi kendilerini yönetirler. Toplum yöneten-yönetilen şeklinde bölünmemişlerdir. Oysa siyasal iktidarın kutsallaştığı toplumlarda, bir kişi ya da grup dinsel bir işlev donanarak toplum içinden sıyrılır. Böylece kutsallığın temsilcisi/simgesi olur. Ancak burada önemli bir nokta vardır. Bu temsilci/simge toplum tarafından denetlenir ve toplumsal kontrol toplumun elindedir. Önder yasayı söyler, ancak uygulayamaz. Daha açıkçası, bunu uygulamaya muktedir değildir.

Yasa ile uygulamanın birleştiği toplum tipinde, toplum, artık toplumsal kontrolü kaybetmiştir. Toplumsal kontrol mekanizmalarını elinde bulundurmaz. Bu işlev başka bir odaya tevdi edilmiştir; *Öndere...*

---

⁵ Bkz. Marvin Harris, **Yamyamlar ve Krallar (Kültürlerin Kökenleri)**, çev. M. Fatih Gümüş, İmge Yay., Ankara 1994.

Önder, yasayı hem söyleyen hem de uygulayandır. Şimdi bu ayrımın ayrıntılarını incelemeye geçmeden önce son bir nokta var ki onu açıklayalım: *Yasa*'yı.

Latince de ünlü bir deyim vardır: *Dura lex sed lex*.⁶

Yasa yasadır elbet ve bunun sonucu olarak da kendisini, toplum nezdinde ya da bireyler bazında daima hatırdan tutmak ister. Her yasanın acımasız olduğu nasıl doğru değilse, gerektiğinde acımasız olmayan şey de yasa değildir. Acımasızlığı akla kazıyan yasa hatırlanmak için her zaman aynı yöntemi kullanmaz; döneme ve topluma göre değişkenlik gösterir. Modern ceza hukukunun temel ilkelerinden olan “yasadışı suç ve ceza olmaz ilkesi” aslında, yasanın yazısız var olamayacağına atıf yapar. Yazı yasa için icat edilmiştir. Yazılı olan akla kazınandır.⁷

Toplumlar da üyelerinin aklına yasalarını kazımak ister. Böylece toplumsal yaşamın kuralları unutulmamış olacaktır. Devletsiz toplumlarda yasa vücutlara kazınır:

“Vücutlara işlenen yasa, ilkel toplumun bölünme tehlikesiyle karşı karşıya kalmasını, toplumdan ayrı bir iktidarın, onun *denetiminden kurtulabilecek* bir iktidarın oluşmasını önler. İşkenceyle öğretilen ilkel yasa, kimsenin kolay kolay unutamayacağı bir şekilde eşitsizliği yasaklar. Toplumun özünü meydana getiren ilkel yasa, yasayı, uygulama iradesini temsil eden bireyin de özünü meydana getirir.”⁸

Vücuda kazınan yasayla, toplumun üyeleri işaretlenmiş olur. Bu, herkesin eşit olduğu anlamına gelir: “Ne iktidar sahibi ol ne de boyun eğ”. Böylece yasa toplumdan ayrı bir varlığa bürünmez, toplumla bütünleşir.⁹

Modern toplumlar ise, yasanın bu toplumsal bütünlüğünü yok ederler. Toplumu yasadan ayırırlar; ikame ettikleri ise, yasa koyucu akıl

---

⁶ *Acımasız da olsa yasa yasadır.*

⁷ Pierre Clastres, **Devlete Karşı Toplum**, çev. Mehmet Sert/M. Nedim Demirtaş, Ayrıntı Yay., İstanbul 2006, s. 151.

⁸ Clastres, *Devlete Karşı Toplum*, s. 158.

⁹ Clastres, *Devlete Karşı Toplum*, s. 161.

olur. Zira yasa koyucu akıl, toplumu, aklın ilkeleri çerçevesinde inşa etmeyi tasarlar. Aklın ilkesi gereği olarak bölünmemiş toplumlarda var olan sözde kaosun sona erdirilmesi gerekir, yani düzenin kurulması şarttır. Bu yüzden, yasa, devletsiz toplumlarda var olan gerçek eşitliği, kâğıt üzerine yazmış olur. Kâğıt üzerinde olmak şartıyla herkes yasa önünde eşittir. Eşitlik gerçek dünyadan alınarak hukukun karanlık dünyasına, kara kaplı yasaya hapsedilir. Toplumun üyeleri yine iktidar sahibi değildir, ancak bu kez boyun eğmek zorundadırlar. Yasa, egemenin söylediği, onun kelamı olarak iktidarın da mutlak sahibidir.

A- Siyasal İktidarın Dönüşümü Ekseninde Toplum Tipleri

1- Devletsiz Toplular

Toplum tipleri arasındaki farklılığın temelinde, yasa ile yaptırım (uygulama) arasındaki ilişki yer alır. Buradan hareketle söylenirse, Devletsiz toplumlarda yasa ile uygulama birbirinden ayrılmamış, yani siyasal iktidar farklılaşmamıştır. Yasayı söyleyen de onu denetleyen de toplumun kendisidir. Bu toplum tipinde bir öndere rastlanmaz. Daha genel bir ifadeyle, söz konusu toplum tipinde devlet şeklinde bir mekanizma bulunmamaktadır.

Devletin olmaması, yöneten/yönetilen ayrımını beraberinde getirdiği için azınlık-çoğunluk şeklinde bir farklılaşma ortaya çıkamamakta; dolayısıyla, bir taraf diğer tarafa itaat etmek, saygı göstermek gibi pozisyonlara girmemekteydi. Kısaca emir-riayet ikiliği bulunmamaktaydı. Toplumun tek uğraşı, doğa güçleriyle mücadele etmektir. Fakat buradan hareketle, bu toplum tipinde toplumsal denetimin ve onun araçlarının bulunmadığı sonucuna ulaşmamak gerekir. Ulaşılabilecek sonuç, bunları uygulayacak üstün bir gücün olmamasıdır. Çünkü bölünmemiş toplumlarda, o toplumun mensubu her birey kendi kendisinin çiftçisi, yargıcı, devlet adamı ve rahibidir aynı zamanda. Herkes başkasının özel katkısını beklemediği için toplumsal denetim doğrudan ve aracısızdır. Dolayısıyla, bu toplum tipinde mekanik dayanışma hüküm sürer. Düzey yatay bir düzeydir.

Bölünmemiş toplumlarda, siyasal iktidar yaygın olarak kullanıldığı için onun işlevlerindeki tek farklılaşma, dinsel örgütlenme düzeyinde görülmekteydi. Bu yüzden bölünmemiş toplumlarda dinsel örgütlenme çeşitlilik göstermez. Klanlar arasında dinsel çeşitlilik fazladır. Ama hiçbir dinsel inanış diğer bir dinsel inanıştan üstün değildir. Ancak bahsedilen bu eşit ilişki bozulduğunda, toplum da bölünmeye başlar. O zamana kadar kümelerin eşit olan dinsel inanışları, bir küme önderinin kendi klanının dinsel inanışının üstünlüğünü kabul ettirmesiyle, artık toplumsal yapı başkalaşmıştır. Daha önce soyut olan kutsallık odağı, insan biçimine bürünür. Bu temsili görevi gören ise, *önderin varlığı*'dır.

Devletsiz toplumlarda, Önder, iktidarsız bir önderdir. Onun tek özelliği, "söz" sahibi olmasıdır ki, söz, hem teknik bir üstünlüğü ifadesidir hem de bir ödev niteliğindedir. Eni sonu önder denilen kişi, bir hakemden başka bir şey değildir. Uyuşmazlık durumunda toplumsal barışı yeniden tesis eden bir hakem...Önder denilen bu iktidarsız hakemin "söz"ü toplumun diğer kesimlerince çoğu kez kâle alınmaz. Çünkü önderin sözünün içeriğinden çok, söylemin kendisi bir işleve haizdir ve önder bu söylemin gücünü kendisine mündemiç siyasi güce dönüştürmek, başka bir deyişle siyasi gücü ele geçirmek için asla kullanmaz. Kullanması ya da kullanma girişimi onun mahvına sebep olur. Toplum önderi tarumar eder.¹⁰

Önderine herhangi bir güç atfetmeyen bu toplum modelinden başka bir toplum modeline geçilmesine ne sebep oldu sorusu zihinlerde bir cevap arayışına neden olur. Bilindiği gibi, toplumsal yapıda, bölünmemiş toplumlardan bölünmüş toplumlara doğru bir "evrilme" (bunun bir evrilme olduğu şüphelidir!) yaşanmıştır. Soruya dönersek, cevapların çok da net olmadığını görürüz. Bu sorunun cevabını, iki gruba ayırarak inceleyebiliriz.¹¹

Evrimeci görüşe göre, insanlığı sürüden devlete ulaştıran süreç doğal ve kaçınılmazdır. İnsanlık, tarih boyunca, hep aşama kat ederek, yani

---

¹⁰ Akal, İktidarın Üç Yüzü, s. 127.

¹¹ Akal, İktidarın Üç Yüzü, s. 128 vd.

evrilerek bir adım ileriye gitmiştir. Devletin olmadığı bir iktidar yapısından, devletin olduğu bir iktidar yapılanmasına doğru...

Başka bir görüş ise, devletli topluma geçişin evrimle açıklanamayacağını, bunun tamamen rastlantısal olduğunu ileri sürer; bölünmemiş toplumun bölünmeye başlamasının nedeni, rastlantısal bir dış dinamiktir. Bu noktadan hareket eden Emmanuel Terray, devletlerin oluşumunu birbirinden bağımsız iki sürecin çakışmasının ürünü olarak görür. Terray'ın bahsettiği süreçlerden birincisi, “sürekli bir mekanizmadır. Onunla soybağına dayalı toplumlar, hâkim sosyal yapıların içinde kendilerine çok az yer bulmuş ya da hiç bulamamış kişileri sınırlara doğru iterler. İkincisi, başlangıçlarını, belli bir kesinlikle tarihte bulabileceğimiz bir olgudur: Uzak mesafeli ticaretin gelişmesi[...]Demek ki, bu iki ayrık durumun karşılaşması bir biçimde rastlantısal bir olaydır ve devletimizin doğuşu, hangisi olduğunu da bilmediğimiz bir tarihi zorunluluğun sonucu değildir. Tacirler ile parçalı [bölünmüş] toplumların birbirleriyle temasından devlet ortaya çıktığına göre, bu durum açıklanabilir ve anlaşılabilir, ama temas olgusunun kendisi rastlantısal alana aittir.”¹² Görüldüğü gibi, bu görüş, devletin ortaya çıkışını rastlantısal bir karşılaşmayla (ticaretle) açıklamaktadır.

2- Kutsallaşmış Siyasi İktidar

Kutsallaşmış toplumlar, bölünmüş toplumlardır. Toplum içinde bazı kişiler Yasa'yı söyleyen olarak, kutsallığı temsil ederler ve bu yüzden de diğer kişilerden farklılaşırlar. İşte bu yüzden, toplum yöneten-yönetilen şeklinde ayrılmış, farklılaşmış, bölünmüş olur. Başka bir ifadeyle, toplum, siyasal iktidara bir kutsallık atfederek bölünür. Bu bir dönüşümün ifadesidir; artık devlet ortaya çıkmıştır. Marcel Gauchet'in deyişiyle, “Devlet, toplumdaki bölünmüşlüğü tam bir açıklıkla ortaya koymasıyla, toplum üyelerini yönetenlerle yönetilenlerin ayrı tabiiyetlere sahip insan türleri olduklarına inandırmasıyla, bireylerin kendilerini tanımlama noktasında öylesine bir ayırım yaratmıştır ki, genel olarak, bu

¹² Emmanuel Terray, “Devlet, rastlantı ve zorunluluk. Bir tarih üzerine düşünceler”, çev. Gürbüz Sarı, **Devlet Kuramı**, der. Cemal Bali Akal, Dost Yay, Ankara 2000, s. 99.

sosyal yapılanma biçiminin kendisinden öncekilere hiç benzemediği inancı oluşmuştur. Devlet, aslında, insanın insana başka bir anlam yüklemesi, emretme/itaat etme bölümlenmesinde bir küme insanın bir diğer küme insana yabancılığı anlamına gelmektedir.”¹³

Söz konusu siyasi iktidar tipinde de, yani devletin ilk oluşum modelinde, tıpkı devletsiz toplum tipinde olduğu gibi, Yasa ile Uygulama birbirinden ayrılmamıştır. Yasayı söyleyen de uygulayan da aynıdır. Ama bu kez Yasa'yı söyleyen bir önderdir. Söz'ün sahibi olan ayrıcalığın da sahibidir ve fakat güçsüz bir ayrıcalığın...Ancak yine de bu toplum tipinde, toplum yasanın sözünü bir başkasına bırakmış olsa da, denetimi hala kendi elinde tutmaktadır. Bu yüzden yasa ile uygulama birliği varlığını korur.

Kutsallaşmış siyasi iktidar tipinde, önder kutsal olmayandan arındırılır, soyutlanır ve aşırı biçimde kutsallaştırılır. Siyasi iktidarın kutsallaşmasının ilk evrelerinde, kral ya da önder/şef olmak yani kutsal olmak sanıldığıının aksine tercih edilen bir şey değildi. Çünkü kutsallığın temsilcisi, en iğrenç şeyleri yapabilecek, tabuları çiğneyebilecek bir yaratık olarak kabul ediliyordu. Tahta çıkan kral, kılıcı elinden alınmış, topluma karşı ezik bir kişinin tasviriydi.

Kral yasayı söyleyendir ve bununla yetinmek durumundadır. Bu toplumlarda, yasa ile kılıç tek kişinin elinde olamaz. Kral Tanrının temsilcisi olarak yasayı söyleyendir, onu uygulayansa bir başkası. Önderin/Kralın tek ayrıcalığı, teknik olarak donanımlı (sözün sahibi olması anlamında) olmasıdır. Bu donanım, aynı zamanda ona hakemlik görevini de yükler. Kral toplum içindeki birliğin, barışın, geleneksel değerlere saygının erdemlerini sıralayarak uzlaşmazlıkların üstesinden gelen kişidir. O, aslında tecrit edilmiş birisidir. Kutsallaştırılarak tecrit edilir; edilir ki, yönetmesi engellenmiş olur.¹⁴ Kralın bedeni kutsallığın da odağıdır.

¹³ Marcel Gauchet, “Anlam Borcu ve devletin kökenleri. İlkelerde din ve siyaset”, çev. Ozan Erözden, **Devlet Kuramı**, der. Cemal Bali Akal, Dost Yay., Ankara 2000, s. 36.

¹⁴ Akal, Yasa ve Kılıç, s. 97, 100.

Kutsallaştırılmış siyasi iktidar modelinde, kutsallık sürekli değildir. Bunun kanıtı, kutsallaştırılan kralın ölümüyle kutsal ile kutsal olmayan bağının kopmasıdır. Böylece siyasi iktidarın sürekliliği kesintiye uğrar ve ancak yeni kralın/önderin tahta çıkmasıyla yeniden tahsis edilir. Bu süreç, her seferinde bir oyun şeklinde sergilenir. Ta ki, kral bu oyundan sıkılıncaya ve oyunun metnini kendisine göre değiştirinceye kadar...

Kral oyunu kendine göre yazmaya başlar. Daha önce savaşçıya biçilen rolü, kendine kapar. Savaşçının kılıcını eline geçirir. Yasa'yı hem söyleyen hem de uygulayan olur. Siyasi iktidar böylece kurumsallaşır. Kralın bir elinde asa, ötekisinde kılıç vardır.

3- Kurumsallaşmış Siyasi İktidar

Siyasal iktidarın kılıcı eline geçirmesi, zorlayıcı gücü de eline geçirmesi anlamına gelir. Yasa ile uygulama bir kaynakta birleşmiştir. Meşru şiddet kullanma tekeli siyasal iktidardadır. İktidar, artık iktidarını kullanabilecek konuma geçer ve toplumsal kontrol tersine döner; toplumun elindeki kontrol, siyasi iktidarın eline geçer. Kutsallığın temsilcisi olan kralın bedeni ölümsüz hale gelir, uygulama işlevine kutsal bir işlev eklenir. Krallık sonsuzdur bundan sonra. Kutsallığın temsilcisi Papalıkla krallık arasında bir mücadelenin de habercisidir bu gelişmeler. Devlet dinsel iktidara, Kilise de siyasal iktidara sahip olma gayretine girişir. Buna Laikleşme süreci adı verilir.

Eğer laikleşme, cismani olanla dünyevi olanın birbirinden ayrılması ise ya da başka bir ifadeyle Papanın otoritesiyle (auctoritas) yasayı uygulayan kralın gücünün (potestas) birbirine karıştırılmamasıysa, bu külliye bir yalandır. Çünkü ancak devletsiz toplumlarda ve kutsallaştırılmış toplumlarda yasa ile uygulama birbirinden ayrılmıştır. Bir zamanlar Katolik kilisesinin iktidar kuramı da bu doğrultudadır. VIII.yy'a kadar Katolik Kilisesi, Tanrısal olanla dünyevi olanın kesinlikle birbirinden ayrılmasını savunmuştur. Papa'nın deyişiyle, ancak şeytan bu iki işlevi birleştirmeye çalışır.

Fakat, VIII.yy'ın ortalarında Katolik Kilisesi bu görüşünden çark eder. Cemal Bali Akal'ın aktardığı üzere, "II. Sephanus, ilk kez dünyevi

anlamda siyasi bir rol oynayarak, Frankların kralı Kısa Pepin'le anlaşma yapar ve Papalık'a bağlı toprakların, dünyevi hakların onun tarafından tanınmasını sağlar.”¹⁵

Görüleceği üzere, gerek krallığın gerek Kilisenin savları aynıdır: Yasayla uygulamayı birleştirmek. Yasa ile uygulama birleşirse, güç, tek elde toplanmış olacaktı. Laiklik, ruhani iktidar açısından kralı, cismani iktidar açısından Kiliseyi/Papalığı sınırlamak olarak anlaşılırsa, tarihte bu hiç olmamış demektir. Tarihsel süreç bize gösterir ki, kurumsallaşmış siyasi iktidar dışında, toplumlar, kutsalı kutsal olmayandan, dinsel önderi uygulayıcıdan, ilkeyi kullanımdan, yasayı uygulamadan kati suretle ayırmış toplumlardır. Dolayısıyla, “[l]aiklik, dinsel alanla dünyevi alanın birbirinden uzak tutulması, bağımsızlaştırılması değil, biraraya getirilmesi, güçlerin birleştirilmesidir.”¹⁶ Kurumsallaşmış siyasi iktidarda iki güç birleşir; adına da Kuvvetler Birliği denir.

Kutsal olanla kutsal olmayan ayrımı, böylece kurumsallaşmayla tarumar edilmiş, bölünmemiş toplumlardaki tek ve gerçek Kuvvetler Ayrılığı derin bir kuyuya gömülmüştür. Kurumsallaşma bu ayrılığın altını dinamitlemiş, kuvvetleri bir daha ayrılmamak üzere kenetlemiştir. Ancak sonraları, bir Fransız, Montesquieu, ortaya çıkmış ve eski bir plağı tekrar çalmaya başlamıştır: Kuvveler Ayrılığını...

Kuvvetler Ayrılığının geç mucidi olarak nitelendirilen Montesquieu¹⁷, Kanunlara, ruhunu verir. Fakat bu ruh birçokları tarafından yanlış anlaşılır ve belki Montesquieu'yü bile şaşkırtacak kadar başka sonuçlara ulaşılır. Çünkü Montesquieu Kanunların Ruhunda¹⁸ yargılama gücünden ayrı bir güç olarak bahsetmez. Yargılama, işlevi Yasaya bağlandığı için bir güç değildir. Yargıçlar, Yasa'yı koyanın sözlerini dillendiren ağızlarıdır¹⁹ ve bu yüzden talidirler. Montesquieu'nün düşüncesinde, yargı, sürekli bir organ olarak tasavvur edilmez; o, ne

¹⁵ Akal, Yasa ve Kılıç, s. 119.

¹⁶ Akal, Yasa ve Kılıç, s. 121-122.

¹⁷ Bu niteleme için bkz. Akal, Yasa ve Kılıç, s. 122.

¹⁸ Montesquieu, **Kanunların Ruhuna Üzerine I ve II**, çev. Fehmi Baldaş, Toplumsal Dönüşüm Yay., İstanbul 1998.

¹⁹ Akal, Yasa ve Kılıç, s. 123 ve Montesquieu, Kanunların Ruhuna, Cilt I, s. 237.

uzmanlaşmalı ne de sürekli olmalıdır. Bunun sebebi çok anlaşılırdır; yargı organları sürekli oldukları takdirde bir güç olarak varlık kazanmış olacaklardır. Bu da, kanunların ruhuna hanel getirir; söyleyen ağız, düşünenin yerine geçer, yani iktidara sahip olur.

Siyasal iktidarın yasa ile uygulamayı bedenine ait bir uzuvmuş gibi sahiplenmesi; tabir caizse, şeytansılaştırması, modern devletle belirginleşmiştir. Şeytan, modern devletle birlikte, yeryüzüne iner ve dünyevileşir; kurumsallaşmış iktidarın en ağır ve modern açılımı olarak kimlik kazanır.

B- Kurumsallaşmış Siyasi İktidarın “En ağır ve modern açılımı”: *Modern Devlet*

Hiç kuşku yok ki, siyasi iktidar, modern bir kavram olarak ya da modernliğin bir yaratımı şeklinde değerlendirilemez. Daha önce de ifade edildiği gibi, toplumun olduğu yerde, siyasi iktidar da hep var olmuştur. Ancak siyasi iktidar, durağan olmadığından, diğer değişle dönüşüme uğradığından toplumsal yapılara göre farklılık sergilemiştir ve onun en ağır ve modern açılımı da modern devlette vücut bulmuştur.

Siyasal iktidarın “ağır abisi” olarak modern devletin birçok tanımı yapılmıştır. Genel olarak, şiddet tekelini elinde bulundurması, bürokratik olarak yapılanması, egemenliği Tanrının ve dolayısıyla Kilisenin elinden söküp alması ve bunu sınırlarla çevrelemesi, Modern Devletin yapısını tahlil etmek için söylenenlerdir. Bu çerçevede G. Poggi şöyle bir tanım dener:

“Modern devlet[], devlet dairelerindeki memurların sürekli ve talimatlara uygun çalışmaları yoluyla yönetimi sağlamak için oluşturulmuş karmaşık kurumsal düzenlemeler[dir]. Bu dairelerin toplamı olan devlet belli sınırlar dahilindeki bir toplumda yönetim işini üstlenir. Hem hukuken hem de mümkün olduğunca fiilen yönetime ilişkin tüm güç ve olanaklar tekelindedir. İlke olarak salt yönetimle ilgilenir. Yönetime bakış açısı ise, kendi özel çıkarları ve davranış kuralları çerçevesindedir.”²⁰

²⁰ Gianfranco Poggi, **Modern Devletin Gelişimi- Sosyolojik Bir Yaklaşım**, çev. Şule Kut/Binnaz Toprak, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., İstanbul 2001, s. 15.

Görüleceği üzere, Poggi modern devleti yönetim üzerinden tanımlar. Zygmunt Bauman ise, modern devletin bahçıvanlık duruşunu hatırlatır bize. Ona göre modern devlet, bahçeci bir devlettir. Bauman'ın düşüncesinde bahçeci devlet bir metafordur. Bu devlet, "egemenliğindeki insanları, aklın yasalarıyla uyumlu, düzenli bir topluma dönüştürmek için onları kapsamlı bir şekilde incelemeyi misyon edinmiş, kutsal bir cihat gücü olarak doğdu. Rasyonel bir şekilde tasarlanan toplum, modern devletin *causa finalis*'i [nihai amacı] ilan edilmişti."²¹

Modern devletin nihai amacı toplum olduğuna göre, düzeni sağlamak için onu şekillendirmek gerekecekti. Toplumun rasyonel tasarımı, onun içinde rasyonel olmayanların ayıklanmasını zorunlu kılmaktaydı. İşte Bauman'ın ayrık otlar dediği,²² toplumun terbiye edilmemiş kesimi, bahçıvan misyonunu üstlenmiş modern devletin toplum mühendisliği için aradığı ötekiydi.

Modern devletin mükemmel ve rasyonel toplum ideali, korkunç güçteki şiddet tekeliyle birleşince, ona gizil olan barbarlığın ne boyutlara ulaşacağı ortaya çıkar: *Nazi Soykırımı*. Nazi soykırımı, ne arî Almanların Yahudilerden nefreti ne de Hitlerin hastalıklı ruhuyla tam olarak açıklanabilir. Soykırım (Nazi ya da başkası fark etmez) tamamen modern devletin bir sonucudur. Bauman bu düşünceyi şöyle ifade eder:

"Modern soykırım, duyguların denetlenemeyen bir patlaması ve neredeyse amaçsızca yapılan, tamamen irrasyonel bir eylem değildir. Bu aksine, karmaşık ve mat olan toplumsal gerçekliğin yaratamadığı müphemlikten arınmış homojenliği yapay araçlarla gerçekleştirmeye çalışan, rasyonel bir toplum mühendisliği uygulamasıdır."²³

Soykırım modern devleti okumak için oldukça yararlıdır. Çünkü soykırım modern ruhun bir evladıdır; *ilerlemenin ve toplumsal sorunların nihai olarak çözülebileceğine dair inancın* meşru evladı.²⁴ Başka bir ifadeyle, Aydınlanmanın toplum tasarımının bir çözümleridir soykırım.

²¹ Zygmunt Bauman , **Modernlik ve Müphemlik**, çev. İsmail Türkmen, Ayrıntı Yay., İstanbul 2003, s. 34.

²² Zygmunt Bauman, **Yasa Koyucular ve Yorumcular (Modernite, Postmodernite ve Entelektüeller Üzerine)**, çev. Kemal Atakay, Metis Yay., İstanbul 1996, s. passim.

²³ Bauman, Modernlik ve Müphemlik, s. 55.

²⁴ Bauman, Modernlik ve Müphemlik, s. 45.

Bu çözülmeyi sağlayan da, Aydınlanmanın ruhuyla daha da donanımlı hale gelmiş modern devletin tâ kendisidir.

Şimdi barbarlığın ve uygarlığın en güçlü silahlarıyla donanmış modern devletin içini açmanın tam vaktidir.

II. Modern Devletin Yapısı ya da Otopsi

A- Modern Devletin Fiziksel Özellikleri

1- Modern Devletin Omurgası: *Meşru Şiddet Tekeli*²⁵

Meşru şiddet tekeli, Giddens'in sınıflandırmasıyla modernitenin kurumsal boyutlarından bir tanesidir. Bu kurumsal boyut, devletin fiziksel şiddet üzerinde sahip olduğu güç şeklinde de tanımlanabilir. Devlet, bu gücü üzerinde tekelleştirdiğinde, bireylerin bireylere, grupların bireylere ve aslında devletin de belli koşullar dışında bireylere şiddet kullanmasını alıkoymuyor demektir. Devlet bu alıkoymayı iki güce tevdi eder ve gündelik yaşamda bu iki güç şiddetle yüz yüze kalır. Söz konusu iki güç ise, sınırlar içerisinde polis, sınırlarda ise ordudur.

Meşru şiddet tekeli açıklanmadan geçmeden evvel onun gövdesinde yer alan bir kavramı, yani şiddeti açıklamak gerekir.

Şiddet, genel olarak, "bir başka insani varlığa kasıtlı olarak fiziksel zarar vermek" şeklinde tanımlanmaktadır.²⁶ Şiddet onu uygulayan aktör tarafından meşru olarak görülse bile, ona maruz kalan ya da tanık olan tarafından meşru olarak nitelendirilmeyebilir. Bu yüzden, şiddet, hukuk tarafından ele alınıp tanımlanmış; özellikle ceza hukukçuları şiddeti, "insanın benzerine karşı giriştiği, onlardan önemli ya da önemsiz hasarlar ya da yararlar oluşturan hareketler"²⁷ olarak algılamışlardır. Şiddet, aktör tarafından belli bir amaca ulaşmak için bir amaç olarak kullanılabilirdiği

²⁵ Bu başlık altındaki düşüncelerimi büyük oranda "Modern devletin polis teorisine giriş" başlıklı yazımdan alıntılıdır. Bkz. Abdurrahman Saygılı, "Modern devletin polis teorisine giriş", **Kazancı Hakemli Hukuk Dergisi**, Sayı: 4, Aralık 2004, s. 51-52.

²⁶ David Riches, "Şiddet Olgusu", **Antropolojik Açından Şiddet**, der. David Riches, çev. D. Hattatoğlu, Ayrıntı Yay., İstanbul 1998, s.14.

²⁷ Yves Michaud, **Şiddet**, çev. C. Muhtaroglu, Cep Üniversitesi, İletişim Yay., İstanbul 1991, s. 9.

gibi, bir strateji olarak da kullanılabilir. Bu noktada tüm şiddet eylemlerinde ortak olan bir çekirdek amacın olduğu kabul edilir. Çekirdek amaç şiddetin meşru görülmesini sağlar.²⁸ Ancak şiddet eylemi birçok durumda aktörün denetimini aşabildiği için²⁹ araç amacın meşruiyetini yok edebilir.

Görüldüğü gibi şiddet, kişi ya da kişilerin eylemleri esas alınarak açıklanmakta; aktörün insan dışında bir varlık olacağı genellikle kabul edilmemektedir. Oysa modern devletin en önemli özelliklerinden birisinin şiddet araçlarını tekelinde tutması akla geldiğinde bu sav eksik kalmaktadır.³⁰

Modern devletin bu fiziksel özelliği hakkında yapılan kuramsal açıklamalara bakıldığında; devletin şiddetin sınırlarını kendisinin belirlediği,³¹ şiddet ya da fiziksel gücün mutlaka kullanılmasının gerekirse, bunun ancak devlet tarafından kullanılabileceği ve son olarak da sadece böyle bir durumda şiddet kullanımının meşru olacağı şeklindeki argümanların ileri sürüldüğü ilk başta göze çarpmaktadır. Bu çabanın en bilinen temsilcisi de Max Weber'dir. Weber'e göre, devlet, amaçlarına bakılarak tanımlanamaz; ancak, kendine özgü somut araçlar açısından tanımlanabilir. Bu araçlar da şüphesiz fiziksel güç ve şiddet kullanımınıdır.³² “Elbette şiddet, devletin olağan ya da tek aracı değildir” diyen Weber, şunu da eklemeyi ihmal etmez: “[A]ma şiddet kullanımı devlete özgü bir araçtır.”³³

Weber'in bakış açısıyla, şiddet kullanma hakkının tek kaynağı devlettir ve bu hakkı başka kurumlara ya da bireylere devretme hakkı

---

²⁸ Michaud, Şiddet, s.15-18.

²⁹ Hannah Arendt, **Şiddet Üzerine**, çev. Bülent Peker, Seçme Eserler 6, İletişim Yay., İstanbul 2003, s. 10.

³⁰ Sancar modern devletin omurgasının şiddet tekeli olduğunu söylemektedir. Bkz. Mithat Sancar, “Şiddet, Şiddet Tekeli ve Demokratik Hukuk Devleti”, **Doğu-Batı Dergisi**, Sayı 13, 2001, s.27.

³¹ Anthony Giddens, **Modernliğin Sonuçları**, çev. E. Kuşdil, 2. Basım, Ayrıntı Yay., İstanbul 1998, s. 57-58.

³² Max Weber, **Sosyoloji Yazıları**, çev. Taha Parla, İletişim Yay., İstanbul, s. 132.

³³ Weber, **Sosyoloji Yazıları**, s. 132.

yalnızca devlete tanınmaktadır.³⁴ Örneğin modern devletin bir kurumu olan polis ve düzenli ordu birlikleri de bu hakkı kullanan en *ilkel* kurumlardır. Bazı yazarlar, Weber'in yukarıda bahsedilen düşüncesini polis örneği üzerinden kalkarak açıklamışlardır. Bu yazarlara göre, demokratik toplumlarda polisin korunmasından yararlanma ile polisten korunma arasında paradoksal bir durum bulunmaktadır.³⁵ Şiddet tekeline sahip olmakla birlikte, şiddetle birebir ilişki içinde olan, yine polisten bir başkası değildir.³⁶

Norbert Elias'ın da belirtmiş olduğu gibi, “[...]fiziksel şiddet tekelleri hâlihazırda normal olarak hükümetler tarafından işletilip denetlenmekte ve yürütücü organlar olarak asker ve polis tarafından temsil edilmektedir. Diğer birçok insani buluş gibi bunlar da çift anlamlı olmuşlardır: Tıpkı ateşin kontrol edilmesinin yemek pişirmede medeni bir ilerlemeyi sağlaması kadar kulübe evlerin barbarca yakılıp yıkılmasına da yok açmış olması gibi; tıpkı atom enerjisinin hem verimli bir enerji kaynağı hem de korkutucu silah oluşu gibi, fiziksel şiddet üzerinden tekel oluşturması yönündeki toplumsal buluş da eşit derecede çift anlamlıdır[...].Önemli olan, şiddet tekelinin bu iki işlevi arasındaki dengedir.”³⁷ Şiddet tekelinin bu dengeleyici gücü, hem toplumsal olarak hem de bireysel olarak edilginleşmeyi sağlar. Bu edilginleşme de, modern-öncesi dönemle modern dönemin arasındaki farka işaret etmektedir. Buna karşılık, Zygmunt Bauman modern dönemin, insanın doğuşuyla birlikte sahip olduğu barbarlık ve şiddet eğiliminin yok edildiği ya da en azından baskı altına alınarak törpülediği bir durum olarak tasvir edildiğine dikkati çekerek, aslında bunun bir yanılsamadan ibaret olduğuna dem vurur. Bauman'a göre, “modern uygarlığın şiddet içermeyen karakteri tam bir yanılsamadır[...] Uygarlaşma sürecinde

³⁴ Weber, *Sosyoloji Yazıları*, s.132-133.

³⁵ Gary Marx, “Police and Democracy”, <http://web.mit.edu/gtmarx/www/dempol.html>, erişim tarihi: 25/01/2010, s. 1.

³⁶ Norbert Elias, “Şiddet ve Medeniyet: Fiziki Şiddet Üzerindeki Devletin Tekeli ve Bunun İhlali”, *Sivil Toplum ve Devlet: Avrupa’da Yeni Yaklaşım*, der. John Keane, çev. E. Akın ve diğerleri, Ayrıntı Yay., İstanbul 1993, s. 199.

³⁷ Bkz. Elias, “Şiddet ve Medeniyet:...”, s. 199-200.

gerçekte olan şey, şiddetin daha etkili biçimde yeniden düzenlenmesi ve şiddete yeni alanlar açılmasıdır[...] Şiddetin varlığına son verilmemiş, yalnızca gözden uzaklaştırılmıştır.”³⁸

Giddens ise, Bauman'a benzer bir şekilde, Weberyen şiddet tekeline devletlerin hiçbir zaman erişemeyeceğini ileri sürmektedir. Ona göre, örgütlü suç ve aile içi şiddet, devletlerin etkin denetimini aşındıran iki kronik şiddet şeklidir.³⁹ Dolayısıyla, modern devletin şiddet tekeli aslında bazı hallerde daima askıda kalmaya mahkûmdur.

Şiddetin askıya alındığı bu durumlar dışında, modern devletin kendisinden kaynaklanan bir yıkıcılık hali daha vardır. Bu da, şiddet tekelinin şimdiye kadar hiçbir devlet oluşumunda görülmeyen devasa yok etme gücüdür. İşte bu gizil yok edicilik gücü, modern devletin şeytansılığıdır. Modern devlet, donandığı tekel sayesinde kötü ellerde korkunç bir silah haline gelebilir. Yahudi soykırımı, Eski Yugoslavya'da yaşananlar bu korkunç silahın zihinlerden silinmeyen örnekleridir.

2- Egemenlik

Egemenliğin modern devletle birlikte ortaya çıktığını söylemek yanlış olmaz. Hatta yanlış yapmamak için egemenliğin modern devleti görünür kıldığını söylemek lüzum eder. Modern devletle egemenliğin doğum günleri bu yüzden aynıdır: On altıncı yüzyıl her ikisinin de doğduğu yüzyıldır. Bununla birlikte, egemenliğin, modern siyasi-hukuki kavramsallaştırma sürecinin birincil kurucu kavramı olduğunun da altını çizmek gerekir.⁴⁰ Aşağıda, egemenlik, kavramlaştırılması (J. Bodin), toplum sözleşmesiyle bağlantısı (T. Hobbes) ve olağanüstü halde elinde tuttuğu yetkiler (C. Schmitt) açısından, çok kısa olarak incelenecektir.

³⁸ Zygmunt Bauman, **Modernite ve Holocaust**, çev. Süha Serthabiboğlu, Sarmal Yay., İstanbul 1997, s. 131.

³⁹ Aktaran Christopher Pierson, **Modern Devlet**, çev. Dilek Hattatoğlu, Çivi Yazıları Yay., Ankara 2000, s.27.

⁴⁰ Cemal Bali Akal, İktidarın Üç Yüzü, s. 64. Egemenlik kavramı ve kavramdaki dönüşümler hakkında bkz. Bülent Algan, “Değişen Egemenlik Anlayışı ve Küreselleşme Bağlamında İnsan Hakları”, **Kazancı Hakemli Hukuk Dergisi**, Sayı: 27-28, Yıl: 2006, s. 65 vd.

Ancak bu inceleme sonucunda, modern devletin egemenliğini ilan eden sınırların resmi çizilebilir.

a- Egemenliğin Kavramlaştırılması: Jean Bodin

Kavramsal olarak egemenliğin ilk kullanıcısı, Jean Bodin'dir ve kavramın tarihçesini Bodin ile başlatmak da adettendir.⁴¹

Bodin, egemenliğin devletin özü olduğunu söyler. Ona göre, “Nasıl ki kenarları, pruvayı, pupayı, güverteyi birarada tutan omurgaya sahip olmayan bir gemi biçimsiz bir tahta yığınının başka bir şey değilse, bütün üyeleri ve bunların parçalarını, bütün aileleri ve dernekleri tek bir beden şeklinde birleştiren egemen erki olmayan bir devlet de devlet değildir.”⁴² Bu çerçeveden hareket eden Bodin'e göre, egemenlik, “yurttaşlar üzerindeki en yüksek, en mutlak ve en sürekli güç”tür. Bu tanım, aynı zamanda egemenliğin niteliklerini de gösterir.

Bodin'in düşüncesinde egemenliğin üç özelliği vardır:

Egemenlik, başka bir güç tarafından sınırlanamayan bir güçtür ve bu yüzden de mutlaktır. Onun mutlak olması her şeyin üstünde olması anlamına gelir ki, bu, onun yasaları kimseye danışmadan var edebilmesini sağlar. Tabii ki, yasaları yapma, onu yok etme ve değiştirme yetkilerini de kapsar. Egemenin koyduğu, değiştirdiği ve bozduğu yasalar, onun egemenliğinin yansımasıdır.

Egemenliğin diğer bir göstergesi de, onun sürekli olmasıdır: Bodin'e göre, *egemenlik sürekli*dir. “[...]Egemen prens, egemenlik hakkını ömür boyu kullandıktan sonra, tacıyla birlikte kendinden sonra gelene aktarır[...]Fransa Krallığındaki ‘kral öldü, yaşasın kral’ deyişi, bu anlayışın en açık göstergesidir.”⁴³ 1610 yılında Fransa’da IV. Henri’nin ölümü üzerinde Marie de Medicis ile bir şansölyenin arasında yaşanan diyalog bu açıdan öğreticidir. Kralın öldüğünü haber vermeye gelen

⁴¹ Carl Schmitt, *Siyasal İlahiyat- Egemenlik Kuramı Üzerine Dört Bölüm*, çev. A. Emre Zeybekoğlu, Dost Kitabevi Yay., Ankara 2000, s. 23.

⁴² Levent Köker/Mehmet Ali Ağaoğulları, *Kral Devlet ya da Ölümlü Tanrı*, İmge Yay., Ankara s. 19.

⁴³ Köker/Ağaoğulları, *Kral Devlet ya da Ölümlü Tanrı*, s. 23.

Marie de Medicis'e, "Madam" der şansölye, "Fransa'da Krallar ölmez." Gerçekten de Fransa'da krallar ölmezler. Ama bu sadece Fransa'ya özgü değildir. Avrupa'da da krallar ölmez, zira onlar siyasal bir bedendir ve ölen onların sadece fiziksel bedenleridir; egemenliğin görüntüsü olan siyasal bedenleri ise ebedidir. Bu, yani egemenliğin sürekliliği tezi, Bodin'in modern devlet kuramına getirdiği en büyük katkı olarak değerlendirilir.⁴⁴ Yasa ile uygulama böylelikle birleşmiş olur. Kral artık hem *auctoritas* hem de *potestas*'tır.

Egemenliğin mutlak ve sınırsızlığı yanına onun bölünmez, devredilemez olduğunu da eklemek gerekir. Bodin egemenin egemenliği temsil ettiğini söylemekle beraber, bu gücü ona tevdi etmez. Egemen'in sınırını egemenlik oluşturur. Dolayısıyla, egemenlik devredilemezdir. Bu devredilemezlik onun bölünemeyeceği anlamına da gelir. Yani, egemenlik ikiye ayrılamaz; krallar egemenliğin bir parçası, bölümü değildir. Onlar egemenliğin somutlaştığı, görünür kılındığı temsilcilerdir sadece, o kadar. Ancak bazen bu birbirine karışabilir: egemenlik devlette soyut, kralda somut bir hal alır.⁴⁵ Kral biri kamusal diğeri özel olmak üzere iki beden içinde yaşar. Kral özel bedeni üzerinde tasarrufta bulunurken, kamusal bedenine malik değildir.

Yukarıda kralların ölmeyeceğinden bahsetmiştik. Evet, krallar ölmez, fakat bu onların öldürülemeyeceği anlamına da gelmez. Krallar da öldürülebilir, ancak ölen doğal bedendir. Öldürülemez ve ölmez olan siyasal bedendir: Kral bu bedeni yüzünden kraldır; siyasal iktidarın kurumsallaşmış halidir; XIV. Louis'nin değişiyse, O artık Devlettir: modern devletin merkezileşmesi; "bir" oluşu, bölünmezliğidir.⁴⁶ Bu bölünmezlik *auctoritas* açısından. Oysa *potestas* başkaların devredilebilir. Zira *potestas* devlet biçimi değil, yönetim şeklidir.

b- Modern Devletin İsim Babası: Thomas Hobbes

Bodin'in kavramsallaştırdığı egemenlik, Thomas Hobbes'la birlikte toplum sözleşmesine bağlamıştır. Hobbes, *Leviathan* olarak adlandırdığı

⁴⁴ Köker/Ağaoğulları, Kral Devlet ya da Ölümlü Tanrı, s. 23.

⁴⁵ Köker/Ağaoğulları, Kral Devlet ya da Ölümlü Tanrı, s. 25.

⁴⁶ Köker/Ağaoğulları, Kral Devlet ya da Ölümlü Tanrı, s. 26-27.

egemen ile mutlaklığını, sınırsızlığını ve devredilmeliğini kuramsal bir temele kavuşturmuştur. Eğer *auctoritas* ile *potestasın* tek merkezde toplandığı ve bu merkezin de rasyonel meşrulukla donatıldığı siyasal yapı modern devletse, “Hobbes’un kuramında beliren mutlak iktidar anlayışı modern devletin ta kendisidir.”⁴⁷

Hobbes’un siyaset felsefesindeki yeniliği, devleti laikleştirmesindedir. Çünkü Hobbes devletin kökenini kendisinden önceki düşünürlerden farklı olarak Tanrısal iradeyle ilişkilendirmez; dayanak olarak toplum sözleşmesini kabul eder. Toplum sözleşmesi ise, doğa durumunun lağvedilmesiyle varlık kazanır. Hobbes’un devlet kuramını anlamak için doğa durumu ile neyi kastettiğini incelemek gerekir.

Hobbes’un kuramında, doğa durumu, devletin tarihsel kökenini açıklamanın bir yolu değildir. Doğa durumu sadece mantıksal bir varsayım, bilimsel bir kurgudur Hobbes’un kuramında. Peki, nedir o zaman doğa durumu? Doğa durumu, kendisinden korkulacak bir güç olmaması halinde hayatın ne şekilde idame edileceğini anlatır bize. Yani doğa durumu devletin zorunluluğunun bir varsayımıdır. Devletin olmadığı bir durumda, hayatlarımızı, daha doğrusu becamızı nasıl sürdürmek zorunda kalacağımızı hatırlatmanın bir aracıdır. Sürekli bir şiddet; bir ölüm kalım savaşının, kısacası korkunun hükümdarlığının bir varsayımıdır. Ancak Hobbes böyle bir doğa durumunun belki de hiç var olmadığını hatırlatır. Hatta hatırlatmakla kalmaz, böyle bir şeyin olmadığına olan inancını da dillendirir.⁴⁸ Bu yüzdendir ki, Hobbes’un doğa durumu bir varsayımıdır. Farazi olmakla birlikte böyle bir ortamın varlığı halinde, daha doğrusu devlet olmadıkça “herkes herkese karşı daima savaş halinde”⁴⁹ olacaktır.

Devletin olmamasının insanların sürükleyeceği felaketi aşmanın tek yolu, doğa durumundan kaçış, toplumsala yönelmekte yatar. Birbirinin kurdu olan insan (*homo homini lupus*) kuracağı sözleşmeyle -toplum

⁴⁷ Köker/Ağaoğulları, Kral devlet ya da Ölümlü Tanrı, s. 161.

⁴⁸ Thomas Hobbes, *Leviathan*, çev. Semih Lim, YKY, İstanbul, s. 95.

⁴⁹ Hobbes, *Leviathan*, s. 94.

sözleşmesiyle- felaketi aşacaktır. Devlet savaşın sonu, barışın ta kendisidir. Çünkü savaş, siyasetin (devletin) bulunmadığı bir durumun, doğa durumunun özelliğidir. Hobbes'un düşüncesinden hareketle, *nerede savaş varsa, orada devlet (siyaset) yoktur* denilebilir. Toplum sözleşmesi, barışın belgesi, devletin bir açıdan tasdikidir.

c) “Büyük Engizisyoncu” Ya da “Egemenlik Kuramı Üzerine Dört Bölüm”: *Carl Schmitt ve Modern Devletin Egemenliği*

Yarım asırdan fazla bir zamandır Carl Schmitt'in bir günahkâr olduğu, birçok cenahta dillendirilegelmiştir. Çünkü O, Nazi barbarlığının tescilli bir savunucusu,⁵⁰ Nazilerin baş hukukçusu ve iflah olmaz bir Yahudi düşmanıdır.⁵¹ Ama aynı zamanda Schmitt, 20. yüzyılın gördüğü en büyük fenomenlerden birisidir: akli açık, insanı hayrete düşürecek kadar iyi donanımlı, entelektüel bir hukukçudur zira. İşte belki de bu yüzden, bir hayalettir Schmitt: *uzunca zaman kilerde tutsak edilmiş bir hayalet...*

Artık bu hayalet kilerden kurtulmuştur, ama bu kez onu avlamaya çalışanlarla saklamaya çalışanlar arasında sıkışıp kalmıştır. Bu arada kalmışlığı, burada çözecek değiliz hiç kuşkusuz. Fakat Schmitt, modern devleti savunan ve kuramsal olarak tahlil eden bir düşünür olarak en azından bazı noktalardan incelenmeyi hak ediyor. Schmitt'in bir tarafından tuttuğumuz nokta, onun egemenlik üzerine düşünceleri olacak bu başlık altında.

“Egemen, olağanüstü hale karar verendir.”⁵² *Siyasal İlahiyat: Egemenlik Kuramı Üzerine Dört Bölüm* kitabının ilk ve en vurucu cümlesidir bu ve Schmitt'in ifadesiyle, “burada sözü geçen olağanüstü hal ifadesinden[...] devlet kuramının genel bir kavramının

---

⁵⁰ İfade Çelebiye aittir. Bkz. Aykut Çelebi, **Devlet Toprak Egemenlik: Carl Schmitt'in Düşüncesinde Siyasal Kavramı ve Kurucu İktidar Sorunu**, İmaj Yay., Ankara 200 s. 26.

⁵¹ Bkz. Yahudi Zihniyetiyle Mücadele (Der Kampf gegen den jüdischen Geist)

⁵² Schmitt, *Siyasal İlahiyat*, s. 13.

anlaşılması[...]"⁵³ gerekir. Buradan hareket eden Schmitt egemenlik kuramını temellendirir.

Carl Schmitt, egemenlik üzerine yapılan hiçbir incelemenin Bodin'i es geçmediğine değinerek, onu kuramının başlangıç noktası yapmaktadır. Schmitt'e göre, Bodin'in egemenlik anlayışının alamet-i farikası, egemenin yürürlükteki kanunları ilga etme yetkisidir.⁵⁴ Bu sınırsız bir yetkidir. O vurucu cümleyi bir kez daha hatırlarsak (egemen, olağanüstü hale karar verendir), olağanüstü halin ilanının niçin egemenliğin varlık koşulu olduğunu anlayabiliriz. Bunun anlamı basittir: *olağanüstü hal ilanıyla birlikte hukuk askıya alınmış, yani ondan geri adım atılmıştır*; geri adım atılmayan, baki kalansa devletten bir başkası değildir. "Olağanüstü halde devlet, hukuku, kendini koruma hakkına dayanarak askıya alır."⁵⁵ Başka bir ifadeyle, devlet, karar alır; bu karar da, hukuki normun geçerliliği karşısında devletin varlığına tartışmasız bir üstünlük tanınması anlamına gelir. Şüphesiz ki, böyle bir askı durumunun anlamlı olması için hukuk düzeninin, yani normal bir durumun var olması lazımdır. Anayasal düzenin olağanüstü hali, bir istisna olarak düzenlemesi, aslında normal bir düzeni göstermesi; bunların hepsi, sırf bu yüzdendir.⁵⁶

3- Sınırların Ortaya Çıkışı

Geleneksel devletlerde, modern devletin aksine, sınırlara (border) rastlanmaz. Bu devletlerde sınırlar yerine sınır boylarından (frontier) söz edilir. Söz konusu bu farklılık sadece terimsel bir farklılık olmanın ötesindedir.

Sınır boyu, "bir devletin, merkezin siyasi otoritesinin dağınık ya da zayıf olduğu çeper bölgelerindeki bir alanı (başka bir devlete bitişik

---

⁵³ Schmitt, Siyasal İlahiyat, s. 13.

⁵⁴ Schmitt, Siyasal İlahiyat, s.16.

⁵⁵ Schmitt, Siyasal İlahiyat, s. 19.

⁵⁶ Schmitt, Siyasal İlahiyat, s. 21.

olmazı gerekmez) ifade eder.”⁵⁷ Daha açık söylenecek olunursa, sınır boyları, iki şekilde olur:

- İki ya da daha fazla devlet arasında belirli bir bölünme türünü şeklinde veya
- Tek bir devletin yerleşik olmayan ve yerleşik bölgeleri arasındaki bölünme şeklinde.

Yine bu şekil kendisi içerisinde ikiye ayrılır: Birincil yerleşim sınır boyları (primary settlement frontiers) ve ikincil yerleşim sınır boyları (secondary settlement frontiers). Birincil yerleşim sınır boyları, bir devletin ya hiçbir yerleşimciye sahip olmayan toprakları ya da kabile cemaatlerini barındıran yerlere doğru genişleyen bölgeleridir. İkincil yerleşim sınır boylarıyla ise, bir devletin toprakları içerisinde seyrek olarak yerleşilen bölgeleri kastedilmektedir.⁵⁸

Bunun yanında modern devlete özgü bir kavram olan sınır ise, iki veya daha fazla devleti ayıran ve birleştiren, bilinen ve coğrafi olarak belirlenmiş bir çizgidir.

Giddens, geleneksel devletlerin sınır boyları ile modern devletin sınırları arasındaki farkı çok güzel belirtir:

“Modern olmayan devletlerde surlarla çevrili sınırlar, merkezi otoritelerin düzenli denetiminin çok dışında kalan sınır boylarıdır; devlet büyüdükçe, bu durum daha da belirginlik kazanır. Surlar, ne Roma’da ne de Çin’de terimin bugün kullandığı anlamıyla ‘ulusal egemenlik’in sınırlarına tekabül etmez, daha ziyade ‘derinlemesine’ bir savunma sisteminin dış uzantısını oluştururdu. Modern devletin sınırları doğal savunma sınırları ile çakışabilir, fakat bu, savaştaki bir devletin kaderi açısından önemli olsa da, sınırların karakteri ile ilgili değildir. Sınırlar,

---

⁵⁷ Anthony Giddens, **Ulus Devlet ve Şiddet**, çev. Cumhur Atay, Devin Yay, 2005, s. 73.

⁵⁸ Giddens, **Ulus Devlet ve Şiddet**, s. 72-73.

devletin egemenliğini belirlemek için çizilen çizgilerden başka şey değildir.”⁵⁹

Egemenliğin neredeyse somut göstergeleri olan sınırların bir işlevi, kendisini dış tehditlere karşı görünür kılmaksa, diğer işlevi iç tehditlere karşı ceberut olabileceği izlenimi vermektir. Ceberutluk modern devlete mündemiç olmakla birlikte, sınırların dışında bu niteliği her zaman işe yaramaz. Ama sınırların içerisinde bu, o kadar da kolay söylenemez. Sınırların varlığı, bir yandan ordunun varlığını daimi kılarken, öte yandan polisin mevcudiyetini meşrulaştırır. Bu yüzden, modern devletin sınırları, ordunun ve polis teşkilatının tescil edilmesini sağlar. Milli güvenlik, devletin âli menfaatleri, kamu sağlığı ve düzeni gibi ne kadar hukuki oldukları tartışma götürülen kavramlar, ancak ve ancak sınırların varlığıyla anlam kazanırlar. İç ve dış düşmanların tespiti, sınırları var olan bir devletle mümkündür ancak. Çünkü egemenlik dediğimiz şey, gerçekte, bir haritayla çizilmiş sınırlardan başka bir şey değildir. Bu yüzden, modern devlet, sınırları belirginleştirilmiş bir devlettir. Hareket kabiliyeti belirginleştirilmiş bu devlet, fiziksel özellikleriyle görünür olur ya da başka bir ifadeyle kendisini görünür kılar. Ancak görünürlüğünü tasdik etmek için, modern öncesi devletlerde olmayan bir şeye ihtiyaç duyar: Rasyonaliteye...

Rasyonellik modern devletin hem Tanrıyla bağımlı koparır hem de onu teknikleştirerek soyutlar. Böylece modern devlet teknik bir devlete dönüşür; sayısız idari mekanizmayla işleyen, ahlaki kaygısı olmayan cücelerle işleyen dev bir mekanizma halini alır. Devletin bu teknik dönüşümü beraberinde kayıtsızlığı ve sorumsuzluğu da getirir. Soykırım gibi modern öncesi dönemde görülmesi mümkün olmayan kıyımlar, bürokratik işleyiş sayesinde alelade teknik bir “iş” olarak icra edilir. Buna dâhil olanlar, bürokrasinin demir kafesinin içinde, rutin bir iş yapıyor muşçasına kayıtsızlıkla hayatlarına devam edebilirler. Teknik,

---

⁵⁹ Giddens, Ulus Devlet ve Şiddet, s. 75.

ahlaki sorumluluğun üstünü sıkı sıkı örter. Ahlaki sorumluluğun üstünü örten battaniye, bürokrasiden bir başkası değildir.

B- Modern Devletin Rasyonel Özelliği: Bürokrasi⁶⁰

Modern devletin bürokratik bir devlet olmasının yanında, onun her yerde bürokratikleştiğini de söylemek gerekir.⁶¹ Bu yüzden, bürokrasi, modern devlet için vazgeçilmez bir araçtır. Zira bürokrasi modern devletin makine dairesi işlevini görmektedir ve var olmadığı takdirde modern devletin devamlılığı tehlikeye girebilecek, daha da önemlisi devlet çıplak kalarak görünürlüğü artacaktır. Modern devletin çıplak kalması, edilgenleştirilmiş toplumda şiddetin görünür kılınması anlamına gelir. Başka bir anlatımla, şiddetin hapsedilmesi, yani bir nevi görünmez kılınması devasa bürokratik yapıyla perdelendiği için onun yok olması modern devletin o meşhur meşru şiddet tekelinin zemininde de bir kayma meydana getirecek, böylece kurgusu bozulacak, bu da onun sorgulanır olmasına yol açacak ve hatta bekasını tehlikeye sokacaktır.

Bu tehlikeyi bertaraf etmek ve/veya hiç var olmamasını sağlamak için, bürokrasinin de yardımıyla, şiddet toplumun gündelik yaşantısından uzaklaştırılmış ve toplum edilgenleştirilmiştir.⁶² Söz konusu bu edilgenleştirmeyi sürdürebilmek bazı kurumlara ihtiyaç duyulmuş, bu kurumlar polis ve ordu şeklinde vücut bulmuştur. Ancak kurumların da desteğiyle gerçekleşen edilgenleştirmenin başarıya ulaşip ulaşmadığı tartışma konusudur. Bauman'a göre, edilgenleştirme şiddeti azaltmak bir yana bilakis onu daha da arttırmış, bunun sonucunda iç düzenin sağlanması için bir çözüm olarak militaristleşmeye yönelinmiştir. Misal vermek gerekirse, polis, bürokratik yönetim teknolojisi içinde teknik yönden üstün bir konuma gelmiş, dolayısıyla baskı araçları merkezleşmiş ve böylece şiddet yoğunlaşmıştır.⁶³ Bürokrasinin şiddeti nasıl

⁶⁰ Bu konuda şu makaleme bakılabilir: "Modern devletin polis teorisine giriş", s. 54-56.

⁶¹ Weber, Sosyoloji Yazıları, s. 314.

⁶² Bkz. sayfa 14.

⁶³ Bauman, Modernite ve Holocaust, s. 132.

yoğunlaştırdığını daha iyi tahlil edilmesi için M. Weber'in bürokrasi hakkındaki görüşleri önemlidir.

Weber bürokrasiyi, modern toplumdaki büyük ölçekli örgütlenmelerin idaresinin soya dayalı (jenerik) biçimi olarak görmüştür. Bürokrasi ussallaşmanın özgül biçimidir. Modern devletin daha önceki devlet modellerinden farkı, idaresinin usa/akla dayalı oluşudur. Weber bürokrasinin bir kez kurulduktan sonra artık ortadan kaldırılması en zor sosyal yapılardan biri olduğunu belirtmiştir. “Bürokrasi” der Weber, “‘toplum eylemi’ rasyonel düzenlilik kazanmış ‘toplumsal eyleme’ dönüştürmenin başlıca aracıdır”. Weber bunun ile bürokrasinin güç ilişkilerinin toplumsallaşmaya yarayan bir aracı olduğunu ifade etmek ister. Hesaplanabilir kurallar (usa dayalı kurallar da diyebiliriz bunlara) bürokrasi için vazgeçilmezdir. Çünkü bürokrasi ne denli insan faktörünü mekanizmanın dışına çıkarırsa, o denli kusursuz gelişecektir. Bürokrasinin asıl niteliğine yaklaşabilmek için resmi işlerden sevgi, nefret ve tüm irrasyonel, kişisel ve duygusal öğeler arındırılmalıdır.⁶⁴ Aksi halde nesnellikten uzaklaşılacak ve insan faktörünün *olumsuz* etkisi, yani manevi yönü sisteme zarar verebilecektir. Weber bu düşüncüyü şöyle ifade eder:

*“Bir kez kurulmuş bulunan aygıtın nesnel vazgeçilmezliği, özgül ve ‘kişisellikten arınmış’ niteliğiyle birlikte, bürokratik mekanizmanın - kişisel inanmışlığa dayanan feodal düzenlerdekinin tersine-onu denetlemesini bilen herkesin elinde kolaylıkla çalışabilmesi anlamına gelir. Bir düşman bölgeyi işgal ettikten sonra rasyonel düzene sahip bir görevliler sistemi pürüzsüz işlemeye devam edebilir; yüksek görevlilerin değiştirilmesi yeterlidir. Kalan görevli ordusu çalışmaya devam eder, çünkü bu herkesin çıkarınadır, tabii başta düşman olmak üzere.”*⁶⁵
[i.b.a.]

⁶⁴ Weber, Sosyoloji Yazıları, s. 306.

⁶⁵ Weber, Sosyoloji Yazıları, s. 313.

Bürokrasi, manevi yönü ya da kişiselliği dışlayarak, ahlaksal sorumluluğun yerine teknik sorumluluğu koyar.⁶⁶ Teknik sorumluluğun sonucu olarak ve hiyerarşinin de yardımıyla bürokratik işleyiş, emir ve emrin sonucu arasındaki illiyet bağıını koparır. Daha açık bir ifadeyle, bu; “ bürokratik hiyerarşide yer alan çoğu görevlinin vereceği emrin sonuçları hakkında tam bilgisi olmadan emir verebileceği anlamına gelir.”⁶⁷

Bizatıhi modern devlet, tüm dışlıları birbirine kenetlenen bir makine, aralarında eşgüdüm sağlamış çok sayıda görevin hizmetindeki tek bir merkezden gelen bilgiyle harekete geçen ve o merkezce yönetilen bir makine gibi tasarlanmıştır. Bu makine benzetmesi idari aygıt için diğer parçalara nazaran daha fazla geçerlidir. Bu açıdan bakıldığında, devlet yalnızca bir mekanizma değildir; etkinlikleri sırasında her biri bir başkasına kaynak sağlayan ya da onu kısıtlayan çok sayıda küçük parçalardan oluşan karmaşık ve incelikli bir mekanizmadır.⁶⁸ Ve bu mekanizma çalışmak için bir katkıya ihtiyaç duyar. Bu katkı da, hukuktur.

C- Modern Devletin Hukuksal Özelliği

Modern devletten bahsetmenin zorunlu bir koşulu da hukuktur. Hukuk, mallar üzerinde denetim kurulmasını ve anti-sosyal olarak kabul edilen davranışlar üzerinde bastırma pratiklerinin uygulanmasını sağlamak yanında, siyasal iktidarı örgütleme ve bazı uygulama biçimlerini de programlamaktadır. Böylece hukuk, modern öncesi devletlerdeki güçlü işlevine daha da güçlü bir işlev eklemiştir. Artık, hukuk, ne Tanrının kelamı ne de irrasyoneldir; o, yasal-ussal meşru bir zeminde hareket eden; örgütleyici, programlayıcı; kendisine itaat edecek kişileri -yurttaşları- ikna ederek kuran bir katalizördür.

---

⁶⁶ Bauman, *Modernite ve Holocaust*, s.133.

⁶⁷ Bauman, *Modernite ve Holocaust*, s. 134.

⁶⁸ Poggi, *Modern Devletin Gelişimi*, s.119.

1- Yasal-Ussal Meşruiyet

Her devlet modeli için geçerli bir şey varsa, o da hepsinin meşruiyet sorunuyla karşı karşıya olduğudur. Çünkü her devlet tebaasının veya yurttaşlarının otoritesine inanarak ona boyun etmesini ister.⁶⁹ Bu, modern devlet için de geçerlidir.

Modern devletin ressamı Max Weber'e göre, modern devlete en uygun meşruluk modeli, yasal-ussal meşruiyettir. Çünkü modern devlet öncesinde, iktidar, meşruluk kaynağı olarak cismani olmayana dayanıyordu. Başka bir ifadeyle, iktidarın kaynağı dünyevi olmayandı, yani şimdinin terimleriyle söylenirse gayri akli bir kaynaktı. Mutlak monarşilerin çözülmesi ve modern devletin filizlenmesiyle, meşruiyetin kaynağı da değişmek zorunda kaldı. Artık meşruiyetin kaynağı, aklileşmişti. Bu aklileşme hukukta da kendini gösterdi. Böylece, hukukun kaynağı, Tanrıya değil, akla dayalı hale gelmiştir. Modern öncesinin din ve gelenek kaynaklı meşruluğu yerine insanların sorgulayabildiği, gerektiğinde yıkıp yeniden yaptıkları meşruluk vardı bundan sonra...

Meşruiyetin Tanrının ve dinin egemenliğinden kopmasıyla hukuk da doğal hukuktan göbek bağıni kendisi koparmış ve pozitif hukuk varlığını ilan etmiştir. Sebep şaşkırtıcı değildir; pozitif hukuk, sınırları belli, öngörülebilir, yazılı ve devletin kendi koyduğu kuralların bir toplamıdır.⁷⁰ Pozitif hukukun öngörülebilir yapısı sayesinde, eski modellerin aksine bu modele tabii olanlar güvenlik içerisinde yaşayabileceklerdir. Kargaşa, kaos veya yarın muktedir olanın hangi kuralı koyacağını bilmeden yaşamak yerine, modern insan önünü görebilecektir. Pozitif hukuk kuralları Tanrı kelamı da olmadığından, yani kolayca değiştirilebildiğinden gelişen koşullara ayak uydurabilecektir. Modern devletle hukukun ilişkisi böylece bir sarmaşık misali birbirine dolanacaktır. Şiddet tekelinin kullanımı hukuk sayesinde geleneksel

---

⁶⁹ Poggi, Modern Devletin Gelişimi, s. 122.

⁷⁰ Poggi, Modern Devletin Gelişimi, s. 123.

zordan ayrılacak, hukukun herkese eşit mesafeden yaklaşan yapısıyla belirginleşecektir. Böylece, modern öncesinde Tanrı egemenliğinde ve fakat eşitsiz bir düzende tebaa olarak yaşayanlar, modern devletle birlikte eşit haklara sahip, merkezi bir konumda rol alan; adına yurttaş denilen özne/nesnelere dönüşecektir.

2- Yeni Bir Özne/Nesne: Yurttaş

Yurttaşlık, salt modern devlete özgü bir yaratım değildir. Ama Antik çağdan beri var olan yurttaş, ancak modern devletin oluşumuyla birlikte merkezi bir konuma oturmuştur. Mazisi çok eski olan yurttaş, moderniteyle birlikte devletin kurucu özne-nesnesi olarak canlanmış ve devletin normatif bir savunusunun öbeğine yerleştirilmiştir.⁷¹

Yurttaşın bu merkezileşmesinde hiç kuşkusuz Fransız Devriminin rolü büyüktür. Fransız Devrimi sayesinde yurttaş yeni bir özne konumuna yükselmiş, diğer bir ifadeyle evrensel bir statü kazanmıştır.⁷² Böylece egemenlik kralın bedeninden yurttaşın bedenine aktarılmıştır.

Peki o halde, egemenliğin yeni taşıyıcısı olduğu söylenen yurttaş kimdir? Ya da daha doğru bir soru şeklinde formüle edersek, modern devletin yurttaşlıktan anladığı tam olarak nedir?

Pierson'un Held'ten aktardığına göre, “[y]urttaşlık, ilkesel olarak siyasi topluluk (içinde) bireylere eşit haklar ve görevler, özgürlükler ve sınırlamalar, güçler ve sorumluluklar veren bir statüdür.”⁷³ Ancak bu tanım eksiktir. Bu yurttaşlığın sadece bir yönüdür. Brubaker yurttaşlığın bundan başka tanımlayıcı şu özelliklerinden bahseder:

“Yurttaş oluşun resmi sınırlanması; ortak haklar ve ortak yükümlülükler yaratan medeni eşitliğin kurulması; siyasi hakların kurumlaştırılması; yurttaşlar ve yabancılar arasındaki ayrımın hukuki olarak aklileştirilmesi ve ideolojik olarak vurgulanması; ulusal egemenlik

---

⁷¹ Pierson, Modern Devlet, s. 201.

⁷² Pierson, Modern Devlet, s. 53-54.

⁷³ Pierson, Modern Devlet, s. 52.

öğretisiyle yurttaşlık ve ulus olmak arasında bağın bütünleşmesi; yurttaş ile devlet arasında, eski rejimin aracılı, dolaylı ilişki karakteristiğinin yerini, yakın, doğrudan ilişkilerin alması.”⁷⁴

Tüm bu niteliklerin billurlaşması Fransız Devrimiyle olmuş; Devrim, hem ulus devleti hem de ulusal yurttaşlığın modern kurumunu ve ideolojisini icat etmiştir. Bu anlamda, modern devletin merkeze konumlandığı bir yaratım olarak yurttaşlığın dört belirleyici karakteristiğinden bahsedilebilir.

Her şeyden ziyade, yurttaş olmak, bir siyasi topluluğun üyesi olmaktır. Bu siyasi topluluk da ulus-devlettir. Ulus-devletin üyesi olarak yurttaşlar, belirli haklara veya imtiyazlara ve bunlarla birlikte bir dizi görev ve yükümlülükler sahip olurlar. Haklar/imtiyazlar beraberinde görevler/yükümlülükler getirirler. Biri olmadan diğeri düşünülemez olur. Ulus-devletin hak ve görevle çeperlenmiş üyeliğinin resmi bir üyelik olduğunun altını çizmekte yarar var. Modern öncesinde olduğu gibi artık yurttaşlık, cinsiyet veya dinsel aidiyet açısından sınırlanmaz.

Yurttaşlığın ikinci karakteristiği, yurttaşlığın bir statü ilişkisi olduğudur. Bu şu anlama gelir: Bizler ulus-devletlerin içinde doğmuş bireyler olarak, yurttaşlığımızı kendimiz tayin etmeyiz. Yurttaşlık bazen nerede doğduğumuza bazen de anne ve/veya babamıza bağlı olarak içinde yaşadığımız ulus devlete göre statülendirilir. Bir kez bir devletin yurttaşlığı elde edilirse, onu kaybetmek kolay değildir. Ama aksi de aynı şekilde doğrudur. Yani, başka bir devletin yurttaşlığını kazanmak da bir o kadar zordur. Kazanılmak istenilen yurttaşlık için devlet bin dereden su getirecek, birçok şartı önünüze sürecektir.

Yurttaşlığın başka bir karakteristiği, onun bir haklar dizisi olmasıdır. Yurttaşlık her şeyden önce pozitif bir yasal statüdür. Bu statüye bir kez girildikten sonra devlet de dâhil herkese karşı ileri sürülebilecek yasal

---

⁷⁴ Aktaran için bkz. Pierson, Modern Devlet, s. 202.

haklar elde edilir. Hatta yurttaşlık hakları, en üst belge olan Anayasalarda yer almaktadır.

Yurttaşlığın son karakteristiği ise, onun görevler dizisi olmasıdır. Gerçekten de yurttaşlık bir hak olduğu kadar bir görevdir de. Bunun da en iyi örneği, zorunlu askerlik görevidir. Yurttaş askerlik hizmetiyle devleti korumakla mükellef kılınmıştır. Keza oy hakkına benzer bir örnek teşkil eder. Oy hem bir hak hem de bir ödev şeklinde formüle edilmiştir. Böylece yurttaş kendisini yöneteceklerin seçimine katılarak yönetime meşruiyet ve yasallık katmış olacaktır.

Yurttaşlığın karakteristiklerine belki biri daha eklenebilir: Yurttaşlık eşitlik demektir aynı zamanda. Modern öncesi devlet modellerinde, yurttaşlık istisnai ve belli kişilere hasredilen bir karaktere sahipken, modern devletle birlikte herkese eşitlenmek istenmiştir. Ulus-devlet sınırlarında yaşayan ve o devletin yasaları çerçevesine giren herkes eşit yurttaşlardır. Yurttaşlar arasında *eşitler-daha az eşitler* gibi bir derecelendirme yoktur. Bütün Yurttaşlar eşittir ve yabancılardan (yurttaş olmayanlardan) üstündür. Ve yine kâğıt üzerinde de olsa eşitler arası birinciler yoktur.

SONUÇ

Kurumsallaşmış siyasal iktidarın en ağır ve modern açılımı olan modern devlet, Avrupalı'dır; daha açık söylemek gerekirse, Batı Avrupa'nın bir icadıdır. On beşinci ve on altınca yüzyılda tedrici olarak doğan modern devletin olgunlaşması ise on yedinci yüzyılı bulur. On yedinci yüzyılda olgunlaşan modern devletin; modern kapitalizm, modern bilim- felsefe ve özellikle Hıristiyanlığın modern formu olan Protestanlık gibi belli parametreleri bulunur.⁷⁵

Modern devletin siyasal iktidarın bir açılımı olması, siyasal iktidarı da modern döneme özgü kılmaz. Siyasal iktidar, modern devletten ve

---

⁷⁵ Heinz Lubasz, "Introduction", *The Development of the Modern State*, ed. H. Lubasz, Macmillan, 1964, s. 1.

moderniteden çok önceleri var olmuştur. Bu açıdan bakıldığında, modern devlet, siyasal iktidarın dönüşümü sürecinde en son halkadır. Dönüşümün son halkası olan modern devletle birlikte, modern öncesi iktidar tiplerinde görülen yasa-uygulama (yaptırım) birliği, bunların farklı organlara tevdi edilmesiyle bozulmuş ve yepyeni bir yapı ortaya çıkmıştır. Bu yeni yapı, toplumsal iktidarı ve dolayısıyla siyasi iktidarı değiştirir. Değişim, topluma ait olan kontrolü ve denetimi de yerinden eder. Artık toplum, kontrol eden ve denetleyen aktör değil, aksine kontrol edilen ve denetlenen bir nesnedir.

Özne/nesne kipleri arasındaki gel-gitler yeni siyasal iktidar modelinin şeytansılığının da bir göstergesidir. Modern devlet kutsallaşmış siyasal iktidar tipinde olduğu gibi kaynağını “kutsal”da bulmaz. Devletin kutsalla olan bağı kaybolur ve büyü bozumuyla rasyonelleşir. Aklın düzeni kutsala galebe çalar. Zira akıl, kutsalla olan illiyet bağına kesmeye, mitleri yok etmeye muktedir olduğunu ilan eder. Fakat bu büyü bozumu devleti kutsallıktan ve mitlerden yalnızca görünür düzeyde kurtarır. Modern devlet yıkıp yok ettiğini iddia ettiği kutsallığa gark olmuştur çoktan. Modern devlet, kutsallaşmış siyasi iktidarın mirasını devralır. Tebaayı yıkan ve yerine yurttaşı geçiren devlet, yurttaşı ulusla birleştirerek onu kutsar. Modern devlet anlayışında merkezi konumda olan bürokrasiyle, kişisel ilişkilerin yok edildiği düşünülürken, gerçekte emir-itaat sisteminin içerisine sızan kişiselliğin nasıl “sözde” bir teknik işe dönüştüğü gözden kaçır. Dolayısıyla, aklın egemenliği devleti şekillendiremez. Daha vahim bir hal ortaya çıkar.

Eski düzende kutsallık üzerinden işleyen devletin bu yönü, modern devlete miras yoluyla dâhil olur. Bir tarafta, aklın düzeninin hüküm sürdüğü, diğer tarafta ise kutsallığın cirit attığı modern bir yapı. İşte modern devlet bundan dolayı şeytansıdır. Eski düzenin içine sirayet ettiği kutsallıkla ve modern dönemin yaratımı olan rasyonellikle donanmış devasa bir mekanizmadır modern devlet. Bir de buna toplumsal kontrol ve denetimin toplumun elinden alındığını ve farklı organların

egemenliğinde olduğunu eklersek, şeytansılığın boyutlarını daha iyi anlaşılır.

Hiç şüphe yok ki, modern devlet; sınırları belli, egemenliğin kaynağının akıl olduğu, toplumsal ilişkilerin hukuk vasıtasıyla süregittiği, koca dişlilerden oluşmuş devasa bürokratik ama bunların dışında bir o kadar da kutsal bir devlettir. Modern devletin iki yüzü vardır. Bir yüzü, toplumu özgürleştirme olanağı sunarken, diğer yüzü cezalandırma tehdidini taşır. Modern devletle birlikte, kutsallaşmış siyasal iktidarın kutsallık odakları ortadan kalkmaz, sadece biçim değiştirir. Tanrının yerini ulus alır, kutsal kitabın yeriniyse hukuk. Yasa ve uygulama artık devletsiz toplumlarda olduğu gibi, toplumu gücü elinde tutamaz, bilakis toplum bunlarca kuşatılır. Kısacası, modern devlet, sunduğu özgürlüğün bir o kadarının da kaybına yol açar.

KAYNAKÇA

- AKAL Cemal Bali, **İktidarın Üç Yüzü**, 3. Baskı, Dost Kitabevi Yay., Ankara 2005.
- AKAL Cemal Bali, **Yasa ve Kılıç**, Afa Yay., İstanbul 1991.
- ALGAN Bülent, “Değişen Egemenlik Anlayışı ve Küreselleşme Bağlamında İnsan Hakları”, **Kazancı Hakemli Hukuk Dergisi**, Sayı: 27-28, Yıl: 2006.
- ARENDT Hannah, **Şiddet Üzerine**, çev. Bülent Peker, Seçme Eserler 6, İletişim Yay., İstanbul 2003.
- BAUMAN Zygmunt, **Modernite ve Holocaust**, çev. Süha Serthabiboğlu, Sarmal Yay., İstanbul 1997.
- BAUMAN Zygmunt, **Modernlik ve Müphemlik**, çev. İsmail Türkmen, Ayrıntı Yay., İstanbul 2003.
- BAUMAN Zygmunt, **Yasa Koyucular ve Yorumcular (Modernite, Postmodernite ve Entelektüeller Üzerine)**, çev. Kemal Atakay, Metis Yay., İstanbul 1996.
- CLASTRES Pierre, **Devlete Karşı Toplum**, çev. Mehmet Sert/M. Nedim Demirtaş, Ayrıntı Yay., İstanbul 2006.
- ÇELEBİ Aykut, **Devlet Toprak Egemenlik: Carl Schmitt'in Düşüncesinde Siyasal Kavramı ve Kurucu İktidar Sorunu**, İmaj Yay., Ankara 2007.
- ELIAS Norbert, “Şiddet ve Medeniyet: Fiziki Şiddet Üzerindeki Devletin Tekeli ve Bunun İhlali”, **Sivil Toplum ve Devlet: Avrupa’da Yeni Yaklaşım**, der. John Keane, çev. E. Akın ve diğerleri, Ayrıntı Yay., İstanbul 1993.
- ERÖZDEN Ozan, **Devlet Kuramı**, der. Cemal Bali Akal, Dost Yay., Ankara 2000.

- GAUCHET Marcel, "Anlam Borcu ve devletin kökenleri. İlkelerde din ve siyaset", ev. Ozan Erözden, der. Cemal Bali Akal, Dost Yay., Ankara 2000.
- GIDDENS Anthony, **Modernliğin Sonuçları**, ev. E. Kuşdil, 2. Basım, Ayrıntı Yay., İstanbul 1998.
- GIDDENS Anthony, **Ulus Devlet ve Şiddet**, ev. Cumhuri Atay, Devin Yay, 2005.
- HARRIS Marvin, **Yamyamlar ve Krallar (Kültürlerin Kökenleri)**, ev. M. Fatih Gümüş, İmge Yay., Ankara 1994.
- HOBBS Thomas, **Leviathan**, ev. Semih Lim, YKY, İstanbul.
- KÖKER Levent /Mehmet Ali AğAOğULLARI, **Kral Devlet ya da lml Tanrı**, İmge Yay., Ankara 1994.
- LUBASZ Heinz, "Introduction", **The Development of the Modern State**, ed. H. Lubasz, Macmillan, 1964.
- MARX Gary, "Police and Democracy", <http://web.mit.edu/gtmarx/www/dempol.html>, erişim tarihi: 25/01/2010.
- MICHAUD Yves, **Şiddet**, ev. C. Muhtaręlu, Cep Üniversitesi, İletişim Yay., İstanbul 1991.
- MONTESQUIEU, **Kanunların Ruhu zerine I ve II**, ev. Fehmi Baldaş, Toplumsal Dönüşüm Yay., İstanbul 1998.
- PIERSON Christopher, **Modern Devlet**, ev. Dilek Hattatęlu, ivi Yazıları Yay., Ankara 2000.
- POGGI Gianfranco, **Devlet: Doğası, Gelişimi ve Geleceği**, ev. Aysun Babacan, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., İstanbul 2007.
- POGGI Gianfranco, **Modern Devletin Gelişimi- Sosyolojik Bir Yaklaşım**, ev. Şule Kut/Binnaz Toprak, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., İstanbul 2001.

- RICHES David, “Şiddet Olgusu”, **Antropolojik Açıdan Şiddet**, der. David Riches, çev. D. Hattatoğlu, Ayrıntı Yay., İstanbul 1998.
- SANCAR Mithat, “Şiddet, Şiddet Tekeli ve Demokratik Hukuk Devleti”, **Doğu-Batı Dergisi**, Sayı: 13, 2001.
- SAYGILI Abdurrahman, “Modern devletin polis teorisine giriş”, **Kazancı Hakemli Hukuk Dergisi**, Sayı: 4, Aralık 2004.
- SCHMITT Carl, **Siyasal İlahiyat- Egemenlik Kuramı Üzerine Dört Bölüm**, çev. A. Emre Zeybekoğlu, Dost Kitabevi Yay., Ankara 2000.
- TERRAY Emmanuel, “Devlet, rastlantı ve zorunluluk. Bir tarih üzerine düşünceler”, çev. Gürbüz Sarı, **Devlet Kuramı**, der. Cemal Bali Akal, Dost Yay, Ankara 2000.
- WEBER Max, **Sosyoloji Yazıları**, çev. Taha Parla, İletişim Yay., İstanbul.